

Konrad Szocik, *Ateizm filozoficzny. Zarys historii i krytyka neotomistyczna*, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków 2014, ss. 436

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/RF.2014.037>

Ateizm filozoficzny Szocika to monografia, której tematem jest rekonstrukcja źródła, historii i genezy ateizmu w ramach historii idei i historii filozofii. Jest to ateizm zakorzeniony w myśli europejskiej. Szocik sięga do systemów filozoficznych Kartezjusza, Spinozy, Kanta, Fichtego, Schellinga. Głównym celem autora jest ukazanie filozoficznych i teoriopoznawczych przyczyn ateizmu. Według Szocika źródeł ateizmu filozoficznego można doszukiwać się już w filozofii Kartezjusza w jego zasadzie immanentyzmu, sceptycyzmie i dualizmie filozoficznym i u Spinozy w monizmie substancjalnym i tożsamości Boga z naturą. Szocik następnie śledzi ateistyczne implikacje tych systemów w kolejnych znaczących nurtach myśli europejskiej: filozofii anglojęzycznej (Locke, Hume i Hobbes), francuskojęzycznej (La Mettrie, Helvetius, Diderot, Holbach i Meslier) i niemieckojęzycznej (z odniesieniem także do Hegla, na którym jednak Szocik szczególnie się nie koncentruje). Autor wysuwa tezę, że empiryzm angielski w istotny sposób przyczynił się do rozwoju ateizmu, podobnie jak empiryzm i materializm francuskiego oświecenia.

Szocik na wstępie książki wprowadza nas do szeroko rozumianej problematyki ateizmu, przy czym zaznacza że jego ujęcie jest jednym z wielu możliwych. Dokładnie wyjaśnia różne definicje ateizmu i jego podziały, wylicza osiem różnych klasyfikacji, odwołuje się do źródeł historycznych dotyczących sekularyzacji oraz badań historycznych. Książka Szocika ujawnia złożoność i możliwość różnorodnych stanowisk badawczych o interpretacyjnych. Na wstępie autor wyjaśnia, dlaczego przyjął perspektywę porównania omawianych idei i założeń poszczególnych koncepcji filozoficznych, które prowadziły do ateizmu bądź głosiły myśl ateistyczną, z filozofią neotomistyczną. Oprócz omawianej genezy ateizmu, zamierzeniem autora jest przedstawienie polemiki filozofii realistycznej, za której przedstawiciela, ze względu na kontekst

ateizmu, przyjmuje realizm tomistyczny i neotomistyczny, z nurtami przeciwstawnymi: idealizmem, materializmem i empiryzmem.

Jak zaznacza Szocik, pomimo krytyki prawdziwości poznania i pewności, które były znaczące od czasów Kartezjusza, Hume'a i Kanta, filozofia realistyczna rozwijana przez neotomizm nadal pozostaje sensownym i możliwym do obrony stanowiskiem. W tym celu autor poddał analizie i przywołał argumenty używane zarówno przez polskojęzycznych, jak i obcojęzycznych neotomistów z przełomu XIX i XX wieku. Należy stwierdzić, że Szocik w swojej książce broni wartości realizmu, pewności poznania, jakkolwiek doskonale zdaje sobie sprawę z wielu trudności i idealistycznych, sceptycznych argumentów, które przywołuje i z którymi za pomocą neotomizmu polemizuje.

Oprócz omawianych zagadnień Szocik wiele miejsca w swojej książce poświęca stanowi badań nad ateizmem i sekularyzacją, udowadniając w ten sposób oryginalność swojej pozycji. Autor analizuje filozofię Kartezjusza i Spinozy poprzedzając ją przedstawieniem sposobu rozumienia religijności w myśleniu przedfilozoficznym, a także przywołuje idee ateistyczne, które istniały w starożytnej Grecji oraz filozofię ateizmu w myśli średniowiecznej (Dawid z Dinant i Amalryk z Bene). Szocik w swojej książce poświęca uwagę również zagadnieniu rozdziału Kościoła od państwa i odniesieniu do etyki ateistycznej i religijnej. Autor przedstawia najważniejsze idee leżące u podstaw nurtów sekularyzacyjnych. Analizuje różne konteksty dyskusji dotyczącej faktycznego pluralizmu światopoglądowego i możliwości funkcjonowania religii w sferze publicznej. Szocik zauważa problemy i trudności generowane przez publiczne zaangażowanie instytucji religijnych w społeczeństwach zsekularyzowanych czy postsekularnych, ale jednocześnie wskazuje na potencjalne pozytywne strony religii w odniesieniu do możliwości pewnego i niekwestionowalnego dla swoich wyznawców uzasadnienia obowiązywalności norm. Można stwierdzić, że książka Szocika zawiera implikacje praktyczne, ze względu na przedstawienie różnorodnych możliwych odniesień do znaczących zagadnień dotyczących roli i miejsca instytucji religijnych czy etyki w dyskursie publicznym. Szocik, analizując poszczególnych filozofów nowożytnych, wskazuje teorie społeczne w kontekście religii, między innymi na Spinozjańską krytykę Biblii, Hume'owską i Kantowską krytykę religii – odwołuje się do myśli francuskojęzycznego oświecenia, które uznawało religię za fenomen szkodliwy zarówno dla jednostki, jak i społeczeństwa.

Można śmiało stwierdzić, że książka Szocika wydaje się być interesującą, oryginalną i znaczącą pozycją w zakresie literatury filozoficznej poświęconej problematyce ateizmu. Czytelnik może w niej znaleźć wiele kontekstów dotyczących funkcjonowania i rozwijania się ateizmu. Warto zaznaczyć, że autor bardzo rzetelnie, odwołując do bardzo bogatej literatury, przedstawia możliwe sposoby interpretowania wybra-

nych zagadnień. Szocik nie przywołuje jednak koncepcji rozwijanych na gruncie kognitywistyki religijnej, chociaż wspomina o ruchu „Nowego Ateizmu”. Szocik uzasadnia swoją perspektywę poprzez ukazanie możliwego rozwoju idei ateistycznych oraz możliwych braków bądź nieuzasadnionych wniosków formułowanych przez krytyczne wobec realizmu nurty nowożytne. Na polskojęzycznym rynku wydawniczym brakuje tego typu monografii, która przedstawiałaby tak znaczący okres rozwoju filozofii europejskiej w perspektywie jej ateistycznych implikacji, a jednocześnie wskazywała na wagę założeń i rozwiązań formułowanych w odniesieniu do metafizyki i przede wszystkim epistemologii. Książka Szocika może okazać się bardzo istotna w kontekście kultury polskiej, ponieważ odwołuje się do najbardziej podstawowych i pierwotnych nurtów oraz idei ateistycznych i sekularyzacyjnych, a nie tylko ich politycznych konsekwencji w postaci żądania sekularyzacji czy krytyki pewnych form funkcjonowania instytucji religijnych.

Anna Kasperek